

УДК 327.39(477)

DOI: 10.31651/2076-5908-2025-2-125-136

Piotr KRZYKOWSKI

dr. inż., adiunkt, Instytut Strategii Wojskowej,
Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6161-1134>
e-mail: p.krzykowski@akademia.mil.pl

UKRAINA MIĘDZY WSCHODEM A ZACHODEM: OPCJE I OGRANICZENIA GEOPOLITYCZNE*

Streszczenie. Celem opracowania jest analiza kluczowych problemów wyborów geopolitycznych, które są niejednoznacznie interpretowane w literaturze naukowej i wywołują pewien rezonans wśród ludności ukraińskiej, prognozując perspektywy dalszego dążenia Ukrainy w stronę zachodu lub wschodu. **Metodologia.** Autor zastosował ogólne naukowe empiryczne (opis) i teoretyczne (analiza, synteza, uogólnienie, indukcja, wyjaśnienie) metody badawcze. Poruszył drażliwe kwestii ukraińskiej historii w kontekście przyszłego wyboru Ukrainy. **Oryginalność badań.** Analizując trzy dekady ukraińskiej niepodległości w kontekście ukraińskiej polityki bezpieczeństwa, autor wysuwa tezę, że poczynając od chwili uzyskania niepodległości po dzień dzisiejszy Ukraina nie wypracowała jednolitej linii co do kierunku i sposobu mającego zagwarantować jej bezpieczeństwo. Podejmowane działania sprowadzały się w zasadzie do sinusoidalnego przejścia między Wschodem i Zachodem. Stanowiły pokłosie aktualnej koniunktury politycznej, a czasami doraźnych interesów opcji sprawującej władzę. **Nowość naukowa.** Stan bezpieczeństwa państwa jest odzwierciedleniem złożonej struktury funkcjonowania danego kraju w środowisku geopolitycznym. Każde państwo ma prawo wyboru swojej identyfikacji narodowej i historycznej. Wielowymiarowość i złożoność czynników mających wpływ na nieustannie zachodzące zmiany w środowisku bezpieczeństwa podyktowane czynnikiem politycznym, ekonomicznym, społecznym i informacyjnym, są źródłem powstawania zagrożeń dla bezpieczeństwa kraju. Dlatego elementem spinającym bezpieczeństwo każdego państwa są międzynarodowe relacje. Wybór odpowiedniej opcji geopolitycznej i przekształcenie jej w rzeczywistość jest dla Ukrainy sprawą o zasadniczym znaczeniu. Jest to wybór wartości, instytucji politycznych, systemu gospodarczego, skuteczności ekonomicznej, struktury relacji społecznych i roli jednostki w społeczeństwie. **Wnioski.** W rzeczywistości wybór ten może decydować o istnieniu Ukrainy jako społeczeństwa suwerennego i wolnego. Po uzyskaniu niepodległości Ukraina stanęła przed poważnym dylematem dotyczącym zapewnienia bezpieczeństwa. Dodatkowym problemem był wybór obrania drogi ku Zachodowi czy budowanie wspólnych relacji ze Wschodem. Jednak obawy przed rosyjskimi działaniami reintegracyjnymi spowodowały widoczną niechęć Kijowa do angażowania się w instytucjonalne formy współpracy w ramach opcji wschodniej. Jednocześnie droga ku zachodowi, czyli integracja z UE stała się wyzwaniem dla władz Ukrainy.

Słowa kluczowe: Ukraina, Rosja, geopolityka, geostrategia.

Пйотр КЖИКОВСЬКИЙ

PhD, ад'юнкт, Інститут військової стратегії,
Академія Військового Мистецтва, м. Варшава, Польща
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6161-1134>
e-mail: p.krzykowski@akademia.mil.pl

УКРАЇНА МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ: ГЕОПОЛІТИЧНІ ВАРІАНТИ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Анотація. Метою дослідження є аналіз ключових питань геополітичного вибору, які неоднозначно трактуються в науковій літературі та викликають певний резонанс серед населення України, прогнозування перспектив подальшого просування України на захід чи схід. **Методологія.** Автор використав загальнонаукові емпіричні (опис) та теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, індукція, пояснення) методи дослідження. Були порушені загальні питання української історії в контексті майбутнього вибору України. **Оригінальність дослідження.** Аналізуючи три десятиліття незалежності України в контексті безпекової політики України, автор висуває тезу про те, що, починаючи з моменту здобуття незалежності й до сьогодні, Україна не виробила єдиної лінії щодо напрямку та способу гарантування своєї безпеки. Вжиті дії в основному зводилися до синусоїдального переходу між Сходом і Заходом. Вони були результатом поточної політичної ситуації, а іноді й короткострокових інтересів правлячої партії. **Наукова новизна.** Стан безпеки держави є відображенням складної структури функціонування даної країни в геополітичному середовищі. Кожна країна має право обирати свою національну та історичну ідентифікацію. Багатоаспектність та комплексність чинників, що мають вплив на мілітивність у сфері безпеки викликані політичними, економічними, суспільними та інформаційними факторами. Тому міжнародні відносини є тим елементом, який скріплює безпеку кожної країни. Вибір правильного геополітичного варіанту та втілення його в життя є надзвичайно важливим для України. Це вибір цінностей, політичних інститутів, економічної системи, економічної ефективності, структури суспільних відносин і ролі особистості в суспільстві. Власне, цей вибір може визначити існування України як суверенного і вільного суспільства. **Висновки.** Після

* Друкується за матеріалами доповіді, виголошеної на Міжнародній науковій конференції «Польсько-українські відносини в умовах російської агресії в Україні: історичні та сучасні контексти» («Stosunki polsko-ukraińskie wobec rosyjskiej agresji na Ukrainę: konteksty historyczne i współczesne»), що відбулася 11–12 квітня 2024 р. у Варшавському університеті (детальніше у рубриці «Наукова хроніка» цього випуску «Вісника»).

здобуття незалежності Україна опинилася перед серйозною дилемою щодо забезпечення безпеки. Додатковою проблемою був вибір курсу на Захід чи побудови спільних відносин зі Сходом. Проте побоювання щодо реінтеграційної діяльності Росії призвели до очевидного небажання Києва брати участь в інституційних формах співпраці в рамках східного варіанту. Водночас викликом для української влади став шлях на Захід, тобто інтеграція з ЄС.

Ключові слова: Україна, Росія, геополітика, геостратегія.

Piotr KRZYKOWSKI

PhD, eng., assistant professor, Institute of Military Strategy,
War Studies University, Warszawa, Poland
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6161-1134>
e-mail: p.krzykowski@akademia.mil.pl

UKRAINE BETWEEN EAST AND WEST: GEOPOLITICAL OPTIONS AND CONSTRAINTS

Abstract. The aim of the study is to analyze the key problems of geopolitical choices, which are ambiguously interpreted in the scientific literature and cause a certain resonance among the Ukrainian population, forecasting the prospects of Ukraine's further pursuit towards the West or the East. **Methodology.** The author used general scientific empirical (description) and theoretical (analysis, synthesis, generalization, induction, explanation) research methods. He touched upon the sensitive issues of Ukrainian history in the context of the future choice of Ukraine. **Originality.** Analyzing the three decades of Ukrainian independence in the context of Ukrainian security policy, the author advances the thesis that, from the moment of independence to the present day, Ukraine has not developed a uniform line as to the direction and method to guarantee its security. The actions taken essentially boiled down to a sinusoidal transition between East and West. They were the aftermath of the current political situation, and sometimes of the immediate interests of the option in power. **Scientific novelty.** The state of state security reflects the complex structure of the functioning of a given country in the geopolitical environment. Each state has the right to choose its national and historical identification. The multidimensionality and complexity of the factors influencing the constantly occurring changes in the security environment, dictated by the political, economic, social and information factors, are a source of threats to the security of the country. That is why international relations are the element that binds together the security of every state. Choosing the right geopolitical option and turning it into a reality is essential for Ukraine. It is the choice of values, political institutions, the economic system, economic efficiency, the structure of social relations, and the role of the individual in society. In fact, this choice may determine the existence of Ukraine as a sovereign and free society. **Conclusions.** After gaining independence, Ukraine faced a serious dilemma regarding ensuring security. An additional problem was the choice of choosing the path to the West or building common relations with the East. However, fears of Russian reintegration efforts resulted in Kyiv's apparent reluctance to engage in institutional forms of cooperation under the eastern option. At the same time, the road to the west, i.e. integration with the EU, has become a challenge for the Ukrainian authorities.

Keywords: Ukraine, Russia, geopolitics, geostrategy.

Wstęp

Istotność problemu i cel. Ukraina jako niepodległe państwo powstała na bazie byłej USRR, na mocy proklamowanego 24 sierpnia 1991 r. Aktu Niepodległości, potwierdzonego przez ogólnokrajowe referendum [1]. W 1991 r. niepodległe państwo ukraińskie stanęło przed koniecznością kształtowania własnego systemu politycznego i formułowania własnej doktryny politycznej. Nowo wybrane postkomunistyczne władze poszukiwały strategii umożliwiającej na legitymizowanie Ukrainy, nie wywołując przy tym konfliktów narodowych czy kulturowych. Ukraina zaczęła poszukiwać swojego miejsca w europejskiej i światowej geopolitycznej układance, leżąc geograficznie między wschodem a zachodem.

Polityczne decyzje władz Ukraińskich dotyczące przyszłości niezależnego narodu były raczej ostrożne i asekuracyjne. Interes narodowy państwa skupiał się na tworzeniu przyjaznych relacji z państwami europejskimi przy jednoczesnej budowie partnerstwa strategicznego z Rosją [2, s. 21–23]. Aby zapewnić interesy narodowe polityka zagraniczna miała być stale ukierunkowana na realizację następujących głównych zadań:

- adaptacja i rozwój Ukrainy jako niezależnego państwa demokratycznego;
- zapewnienie stabilności międzynarodowej sytuacji Ukrainy;
- zachowanie integralności terytorialnej państwa i nienaruszalności jego granic;
- włączenie gospodarki narodowej do globalnego systemu gospodarczego dla jej pełnego rozwoju, zapewnienia potrzeb i wzrostu dobrobytu obywateli;
- ochrona praw i interesów swoich obywateli, tworząc warunki do utrzymywania kontaktów z emigrantami, udzielając im pomocy zgodnie z prawem międzynarodowym;
- kreowanie wizerunku Ukrainy jako wiarygodnego i przewidywalnego partnera na świecie.

W przyjętej 16 lipca 1990 r. *Deklaracji o Suwerenności Państwowej Ukrainy* [3] Rada Najwyższa Ukraińskiej SRR, wyrażając wolę narodu „uroczyście deklaruje zamiar stać się trwale neutralnym państwem, które nie uczestniczy w blokach wojskowych i przestrzega trzy zasady antyatomowe: nie akceptować, nie produkować i nie nabywać broni jądrowej” [3]. Tym samym jednoznacznie określono, że opowiadają się za poza blokowym statusem Ukrainy [4].

Po uzyskaniu niepodległości władze Ukrainy stanęły przed poważnym dylematem dotyczącym bezpieczeństwa. Priorytetem stało się wówczas utrzymanie suwerenności państwa. Początkowy chaos na obszarze poradzieckim częściowo odsuwał na dalszy plan potencjalne zagrożenia. Rozpad Związku Radzieckiego i czasowe osłabienie Federacji Rosyjskiej stanowiły czynnik sprzyjający umocnieniu niepodległości. Obawy przed rosyjskimi działaniami reintegracyjnymi spowodowały widoczną niechęć Kijowa do angażowania się w instytucjonalne formy współpracy. Początkowo geopolityczne położenie Ukrainy legło u podstaw jej neutralności. Ukraińcy wykluczając integrację w sferze militarnej z WNP (z Rosją), początkowo nie przejawiali także zainteresowania współpracą wojskową z państwami obszaru euroatlantyckiego.

Analizując trzy dekady ukraińskiej niepodległości w kontekście ukraińskiej polityki bezpieczeństwa, należy wysunąć tezę, że poczynając od chwili uzyskania niepodległości po Euromajdan Ukraina nie wypracowała jednolitej linii co do kierunku i sposobu mającego zagwarantować jej bezpieczeństwo. Podejmowane działania sprowadzały się w zasadzie do sinusoidalnego przejścia między Wschodem i Zachodem. Stanowiły pokłosie aktualnej koniunktury politycznej, a czasami doraźnych interesów opcji sprawującej władzę. W zależności od koniunktury politycznej władze Ukrainy chcąc zachować dobre stosunki z Zachodem i utrzymać w niepewności Rosję, skłaniały się do prowadzeni podwójnej gry geopolitycznej.

Uwarunkowania geostrategiczne

Prezentacja materiału głównego. Pozycję geostrategiczną Ukrainy należy rozpatrywać w wymiarze regionalnym i globalnym. Zgodnie z pierwszym Ukraina jest państwem frontowym, graniczącym z państwami NATO i Unii Europejskiej. Pod względem potencjału demograficznego, gospodarczego i militarnego stanowi drugie co do wielkości państwo w regionie. Będąc jednym z inicjatorów współpracy regionalnej, pełni ważną rolę w basenie Morza Czarnego. Położona jest częściowo w „szarej strefie bezpieczeństwa”, która rozciąga się od Bałkanów przez obszar Naddniestrza, wybrzeże Morza Czarnego aż do Zakaukazia. Znajdując się pomiędzy dwoma blokami militarno-ekonomicznymi wpływa na politykę w Europie.

Dla Stepana Rudnickiego, geopolityczne znaczenie Ukrainy polega na jej położeniu nad Morzem Czarnym w bezpośrednim sąsiedztwie Bliskiego Wschodu [5, s. 88]. Morze Czarne jest punktem styku między Europą, Bliskim Wschodem i Azją. Stanowi naturalne wyjście na Morze Śródziemne. W zależności od wydarzeń historycznych zmieniało się jego geostrategiczne znaczenie. Zgodnie z teorią uczonego budowanie państwowości ukraińskiej w osi północ-południe jednoczy ze sobą dwa żywioły kulturowe: kozacki i galicyjski. Zwrot czarnomorski (południowy) był logiczną ukraińską odpowiedzią na rosyjską politykę buforyzacji, która przypisywała ziemiom ukraińskim rolę bufora oddzielającego Euroazję od Europy. W latach 90. XX w., po uzyskaniu niepodległości przez Ukrainę, akwen ten stał się obszarem tranzytowym. Południowe wybrzeże czarnomorskie należy do Turcji, północne do Ukrainy, północno-wschodnie do Rosji, wschodzie do Gruzji, a zachodnie podzielone jest pomiędzy Bułgarię i Rumunię. Akwen ten jest kluczowym miejscem projekcji siły militarnej na kierunku rosyjskim. Ważnym punktem strategicznym w regionie Morza Czarnego jest Półwysep Krymski. Pod względem geopolitycznym od zawsze był bastionem położonym u ujścia ważnych ukraińskich szlaków handlowych. Kto go kontrolował, ten zyskiwał znaczący wpływ na wydarzenia rozgrywające się na obszarze Ukrainy.

Dla zachodnich uczonych i polityków Ukraina stanowi obszar buforowy, oddzielający państwa zachodnie od Rosji. Państwo, które poprzez swoje historyczne losy nie jest do końca, ani pro-zachodnie, ani pro-wschodnie. Państwo, które nie mogło, poprzez prowadzenie swojej polityki zagranicznej, jednoznacznie określić swój kierunek dążenia. W pierwszej połowie lat 90. XX w., jak również często w późniejszym okresie, Zachód postrzegał niepodległą Ukrainę jako tradycyjny obszar bezwzględnych wpływów i dominacji rosyjskiej. Tym samym Ukraina ze względu na położenie geograficzne jest postrzegana jako sworzeń geopolityczny [6, s. 41–46]. Z jednej strony graniczy z Rosją i państwami od niej zależnymi, z drugiej zaś, z państwami należącymi do Sojuszu Północnoatlantyckiego. Takie położenie powoduje, że Ukraina jest rozdarta między dwoma biegunami, między wschodem a zachodem. Ale jednocześnie będąc państwem na styku Europy i Azji stanowi geostrategiczna oś północ-południe.

Opcje i ograniczenia geopolityczne

Po ogłoszeniu niepodległości Ukraina jasno i jednoznacznie wybrała kierunek integracji z Europą. Działa w OBWE, Radzie Europy, Radzie Partnerstwa Euroatlantyckiego oraz Komisji NATO-Ukraina. Ukraina leży na osi wpływów wschód-zachód: Paryż-Berlin-Warszawa-Kijów. Przez jej terytorium przebiega linia podziału między cywilizacją zachodu i prawosławiem, a poprzez basen czarnomorski graniczy z cywilizacją islamu [7, s. 230]. Najaktywniejszym graczem na jej obszarze jest od kilku stuleci Rosja. W związku z tym relacje ukraińsko-rosyjskie są złożone i trudne. Jednym z podstawowych celów geostrategicznych Rosji jest odbudowa strefy wpływów na obszarze poradzieckim.

Istotną rolę w nowym układzie geopolitycznym, w którym znalazła się Ukraina po uzyskaniu niepodległości, odgrywa czynnik rosyjski. Federacja Rosyjska aspirująca po rozpadzie ZSRR do roli mocarstwa uniwersalnego postrzega zbliżenie Ukraina-NATO oraz politykę otwartych drzwi, PdP i inne elementy natowskiej obecności na Wschodzie jako próbę naruszenia jej strategicznych interesów. Będąc naturalnym sukcesorem Związku Radzieckiego, co zostało usankcjonowane na forum międzynarodowym, stara się zagospodarować jego dotychczasową pozycję [8, s. 31]. Strefa wpływów Federacji Rosyjskiej, w jej przekonaniu, obejmuje zarówno państwa powstałe po rozpadzie ZSRR, jak również po części dotychczasowy blok państw socjalistycznych. Dlatego działania zmierzające do politycznego usamodzielnienia się Ukrainy, jak i nowi gracze realizujący własne interesy w subregionie Europy Środkowej i Wschodniej, stanowią potencjalne zagrożenie dla rosyjskiej hegemonii [9, s. 267]. Stąd też otwartość NATO na nowych członków, jakim miała być Ukraina, spotyka się z ostrą reakcją Moskwy [10, s. 956].

W koncepcjach geopolitycznych Kremla Ukraina stanowi istotną część „bliskiej zagranicy”, rozumianej jako jej wyłączna strefa wpływów. W wymiarze globalnym jest jednym z elementów rywalizacji między Państwami Zachodu a Federacją Rosyjską [11, s. 171–178]. Geostrategiczne położenie Ukrainy jest ściśle związane z jej pozycją geopolityczną i geoeconomiczną. Granicząc z centrami energetycznymi takimi jak Rosja, Azja Środkowa, Bliski Wschód oraz UE stała się państwem tranzytowym, szczególnie rosyjskich surowców energetycznych. To właśnie czynnik energetyczny powoduje zderzenie interesów wielkich mocarstw takich jak Rosja, UE oraz USA. Ukraina była od zawsze przedmiotem kalkulacji kilku ośrodków politycznych dążących do przebudowy geopolitycznej wschodniej części kontynentu europejskiego [12, s. 11].

Rosyjskie inicjatywy integracyjne na obszarze poradzieckim mają na celu utrzymanie Ukrainy w orbicie kremlowskich wpływów oraz osłabienie (pozbawienie) samodzielności w decydowaniu o kierunkach dalszego rozwoju [13, s. 129–130]. Moskiewskie heterogeniczne formy nacisku wywierane na Ukrainę zarówno w sferze politycznej, jak i gospodarczej, mają na celu osłabienie jej pozycji na arenie międzynarodowej. W tym kontekście Rosja stosuje różnorodne instrumenty nacisku w celu ograniczenia wpływy innych podmiotów. Działania te doprowadziły do sytuacji, w której Ukraina stała się przedmiotem polityki rosyjskiej. Ograniczenie ukraińskiej podmiotowości w ujęciu międzynarodowym stało się rosyjskim celem strategicznym. Od samego początku istnienia niepodległej Ukrainy Rosja angażowała się w jej życie polityczne. Często w sposób bardziej lub mniej oficjalny wpływała na wewnętrzną politykę niezależnego państwa, finansując kampanie polityczne [14, s. 330]. Skuteczne działania hybrydowe wpływające zarówno na politykę, społeczeństwo, jak i ekonomię miały na celu przejęcie ukraińskich obiektów strategicznych lub uzyskania nad nimi kontroli. Moskwie przede wszystkim chodziło o gazociągi tranzytowe, którymi przesyłane są do Europy Zachodniej surowce energetyczne, zakłady petrochemiczne, przedsiębiorstwa chemiczne i przemysłowe w okręgu donieckim i charkowskim.

Aktywność Rosji na ukraińskiej scenie politycznej i gospodarczej, w zależności od wyborów prezydenckich, była bardziej lub mniej widoczna. Najbardziej widoczna stała się w okresie wyborów prezydenckich w 2004 r., gdzie głównymi kandydatami do fotela prezydenta Ukrainy byli: Wiktor Janukowycz o orientacji prorosyjskiej i Wiktor Juszczenko deklarujący sympatie prozachodnie. Rosja obawiając się utraty wpływów na Ukrainie zaangażowała się w kampanię Janukowycza [15, s. 13], który był reprezentantem wschodniej (prorosyjskiej) części Ukrainy i miał powiązania ze środowiskiem ukraińskiej oligarchii uzależnionej od współpracy z Rosją [16]. Ponadto dawał Putinowi gwarancje dotyczące rezygnacji Ukrainy z członkostwa w NATO i uczynienia z języka rosyjskiego „drugiego języka państwowego” oraz nie wykluczał oddania Rosji bazy marynarki wojennej w Sewastopolu [17, s. 187].

Polityczne zmiany, jakie dokonywały się w 2004 r. na Ukrainie nie spowodowały rezygnacji Kremla ze swoich strategicznych interesów. W dalszym ciągu prowadzono działania, których celem było osłabienie władzy ukraińskiej oraz wspieranie prorosyjskich ugrupowań politycznych. Wykorzystując pośrednie instrumenty oddziaływania na społeczeństwo, ograniczając dostawy surowców energetycznych na początku 2006 r., wywierała naciski na niezależne wybory parlamentarne. Rosyjska ingerencja w życie polityczne Ukrainy doprowadziła do wygrania wyborów przez Partię Regionów. Po wyborach w 2006 r. do Rady Najwyższej oprócz Partii Regionów weszły: Blok Julii Tymoszenko (129 mandatów), Blok Nasza Ukraina (81 mandatów), Socjalistyczna Partia Ukrainy (33 mandaty) i Komunistyczna Partia Ukrainy (21 mandatów). W wyniku zmian politycznych na czele rządu staje Wiktor Janukowycz. Należy zauważyć, że duży wpływ na utworzenie rządu Janukowycza mieli przedstawiciele Moskwy, którzy przekonywali do tego ukraińskich socjalistów [18, s. 171].

Objęcie rządu przez prorosyjskiego premiera zmniejszyło kremlowskie angażowanie się w życie polityczne Ukrainy. Moskwa zdawała sobie sprawę, że Kijów (od tej pory) będzie jej strategicznym partnerem. Dlatego wołała zachowywać się neutralnie, aby nie być postrzeganą za „międzynarodowego intruza”. Takiemu zachowaniu służyły również podsycane społecznie spory na Ukrainie między prezydentem i premierem oraz podziały w dawnej „pomarańczowej” koalicji.

Sinusoida rosyjskiej aktywności na Ukrainie ponownie osiągnęła maksimum w 2009 r., przed wyborami prezydenckimi. Moskwa zarzuciła Wiktorowi Juszczenko, działanie na rzecz pogorszenia stosunków między obu państwami. Na ich negatywny rezonans, zdaniem rosyjskiego prezydenta miały wpływ: antyrosyjska polityka Kijowa wobec wojny w Gruzji, chęć przystąpienia Ukrainy do NATO spowodowana rosyjskim zagrożeniem, podjęcie działań na rzecz wycofania Floty Czarnomorskiej z Krymu, polityka historyczna z lat 1932–1933 oraz próby wyeliminowania języka rosyjskiego z życia społecznego na Ukrainie [19]. Stanowiło to jednoznaczną przesłankę, że Rosja w dalszym ciągu jest zainteresowana „odpowiednimi” wpływami na Ukrainie, a kandydaci ubiegający się o urząd prezydenta powinni o tym pamiętać.

Wygrana Janukowycza nie do końca przyniosła oczekiwanego przez Kreml polityczno-gospodarczego zbliżenia z Ukrainą. Mimo, że stosunki między obydwojma państwami były poprawne, to Kijów stosował wielowektorowość w polityce zagranicznej. Zbliżenie się gospodarczo do UE z jednoczesną współpracą z Rosją skutkowało w 2011 r. brakiem zgody na obniżenie ceny za dostarczany gaz. Ukraina płaciła Rosji 295 USD za 1000 ml gazu. Ponadto chciała doprowadzić do rewizji porozumień gazowych zawartych w 2009 r. przez J. Tymoszenko, które uzależniały cenę dostarczanego Ukrainie gazu od cen światowych. Silna presja Moskwy na Kijów doprowadziła do zawarcia przez Ukrainę na forum WNP, w październiku 2011 r., umowy o wolnym handlu, a w maju 2013 r. do podpisania memorandum o pogłębieniu współdziałania z Euroazjatycką Komisją Gospodarczą. Ukraina mogła mieć swojego przedstawiciela przy Unii Celnej, dostęp do jawnych dokumentów organizacji oraz przedstawiać propozycje do Euroazjatyckiej Komisji Gospodarczej [20]. Moskwa wymusiła również rezygnację ze strategicznego celu Ukrainy, jakim było członkostwo w NATO. Pod wpływem nacisków politycznych ze strony Rosji Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła ustawę „O zasadach polityki wewnętrznej i zagranicznej”, zgodnie z którą Ukraina jest państwem pozablokowym. Co oznacza, że nie może uczestniczyć w sojuszach wojskowych [21, s. 11]. Mimo to Ukraina w dalszym ciągu prowadziła rozmowy polityczne i gospodarcze dotyczące stowarzyszenia z UE. Ich rezultat w dużej mierze zależał od zmian demokratycznych, znowelizowania (do standardów europejskich) prawa wyborczego, zaprzestania prześladowań opozycji i osiągniętych postępów we wdrażaniu reform [22, s. 235–236]. Dlatego w 2013 r. Rada Najwyższa przyjęła stosowne ustawy (tzw. europejskie), które gwarantowały wynegocjowanie umowy stowarzyszeniowej. Na taki scenariusz wydarzeń nie mogła się zgodzić Moskwa, sięgając po dobrze już wypracowane formy nacisku polityczno-ekonomicznego. Zażądała od Ukrainy, zgodnie z obowiązującą oba kraje klauzulą *take or pay*, 7 mld USD za niewykupiony gaz w 2012 r. Ponadto wprowadziła szczegółową kontrolę importowanych towarów z Ukrainy, która w konsekwencji zablokowała ukraiński eksport do Rosji. W takich okolicznościach Prezydent Janukowycz nie zgodził się na podpisanie umowy stowarzyszeniowej z UE, a Rosja pokazała Zachodowi, że nie dopuści do jakiegokolwiek integracji państwa z obszaru WNP ze strukturami UE i NATO.

Brak podpisania umowy łączącej Ukrainę z państwami wspólnoty spowodowało masowe protesty w wielu ukraińskich miastach. Początkowo demonstranci chcieli wymusić na prezydencie podpisanie umowy stowarzyszeniowej, później zdecydowali się go odsunąć od władzy. Wydarzenia na Ukrainie zostały ocenione przez Moskwę za zagrożenie dla trwałości państwa ukraińskiego, do którego dąży czynnik nacjonalistyczny. Stały się też pretekstem do zrealizowania woli społeczności zamieszkujących wschodnie regiony państwa, które opowiadały się za zbliżeniem Ukrainy z Rosją. Jak zauważa to Szapowałowa, Rosjanie mieszkający na terytorium Ukrainy nie uważają się za ludność napływową tylko za miejscową (tubylczą), ponieważ są potomkami przesiedleńców z czasów carskich lub elementem wewnętrznej migracji w ramach Związku Radzieckiego, kiedy nie funkcjonowała tożsamość ukraińska tylko radziecka [23, s. 49].

Wobec rozwijającego się kryzysu politycznego na Ukrainie Moskwa zażądała, aby Kijów przeprowadził reformę konstytucji. Wskazywano na konieczność zmiany ustroju terytorialnego państwa z unitarnego w federalny o uprzywilejowanej pozycji regionów wschodnich i południowych. Zdaniem Kremla, większe uprawnienia tych regionów (m.in. własne ustawodawstwo, gospodarka, finanse, kultura, prawo do kontaktów z regionami państw sąsiednich, wybór własnych władz) dadzą im możliwość wywierania wpływu na władze centralne [24]. Kolejnym pretekstem do ingerencji Moskwy w wewnętrzne sprawy Ukrainy było postanowienie nowego ukraińskiego parlamentu dotyczące uchynienia ustawy o podstawach polityki językowej. Przyjęta w 2012 r. przez Parlament Ukrainy ustawa o podstawach polityki językowej dawała duże preferencje językowi rosyjskiemu na wschodzie kraju. W 13 regionach (na 27 regionów Ukrainy) na mocy ustawy rosyjski stał się językiem regionalnym [25]. Rosja uznała ten krok za działania represyjne wobec rosyjskiej i rosyjskojęzycznej ludności mieszkającej na terytorium Ukrainy. W odwecie rozpoczęła działania hybrydowe emitując w stacjach radiowo-telewizyjnych nieprawdziwe informacje, których celem było szerzenie strachu i zagrożenia szczególnie na wschodzie i południu Ukrainy. Działania te miały doprowadzić do destabilizacji sytuacji w tych regionach, wywołać antyukraińską rebelię przy pomocy ugrupowań separatystycznych oraz przekonać miejscową ludność do słusznych działań Rosji w

zakresie ochrony jej praw. Wybuch rewolucji antykijowskiej na wschodzie i południu Ukrainy miał również obnażyć przed światem nową władzę, która nie potrafiła, zdaniem Moskwy, rozwiązać swoich wewnętrznych spraw. Dlatego Rosja odpowiedzialna za stabilizację stara się dbać o bezpieczeństwo w regionie. Należy zauważyć, że Rosji udało się wzniecić separatystyczną rebelię na wschodzie Ukrainy.

Geopolityczna mapa Ukrainy nie może być rozpatrywana bez państw Unii Europejskiej. Kraje te odgrywają znaczącą rolę we współczesnym systemie międzynarodowym. Wpływają na globalny układ gospodarczy i międzynarodowe instytucjonalne mechanizmy zarządzania procesami globalnymi i regionalnymi. W związku z tym cechą ukraińskiej polityki zagranicznej wobec tych państw było ustanowienie relacji między nimi w partnerstwie politycznym i wojskowym, wzajemnie korzystnej współpracy gospodarczej, szerokich więziach kulturowych, naukowych i humanitarnych.

Po ogłoszeniu niepodległości Ukraina wybrała zwrot ku Zachodowi. Budowanie relacji z państwami Europy Zachodniej miały stworzyć warunki do ustanowienia ukraińskich politycznych, gospodarczych i kulturowych więzi z cywilizacją europejską, przyspieszeniem demokratyzacji, reformami rynkowymi i odbudową gospodarki narodowej. Lata 90. XX w. stanowiły początek trwającego do dziś dialogu pomiędzy Unią Europejską a Ukrainą. W rozwoju stosunków między Ukrainą a czołowymi państwami Europy Zachodniej można wyróżnić dwa etapy. Pierwszy z lat 90. XX w. charakteryzował się postrzeganiem Ukrainy jako państwa niepodległego, jednak przez pryzmat rosyjskich interesów. Brak aktywnej współpracy między krajami wynikał również z faktu powstawania wzajemnych stosunków międzynarodowych młodego państwa. Drugi etap rozwoju relacji odpowiada drugiej połowie lat 90. XX w. i trwa do dziś.

Unijny kierunek w polityce zagranicznej Ukrainy został ugruntowany w latach 1997–1999 [26, s. 112–113]. Początkowo wzajemne stosunki uregulowane zostały w 1994 r. przez Porozumienie o Partnerstwie i Współpracy (PCA) [27]. W rzeczywistości układ wszedł w życie dopiero 1 marca 1998 r., stanowiąc podstawę do bliższej współpracy. Umowa o partnerstwie i współpracy między Wspólnotą Europejską i jej państwami członkowskimi a Ukrainą pomijała kwestię członkostwa w UE. Porozumienie o Partnerstwie i Współpracy dotyczyło zapewnienia odpowiednich ram dla dialogu politycznego oraz stworzenia strefy wolnego handlu między stronami. Kijów w 1998 r. jednocześnie zgłosił chęć otrzymania statusu państwa stowarzyszonego z UE [28, s. 28]. W lutym 1998 r. premier Ukrainy Wałeryj Pustowojtenko zapewnił zachodnich polityków na Światowym Forum Ekonomicznym w Davos, że celem polityki gospodarczej jego kraju jest integracja z Unią Europejską. Potwierdzeniem ukraińskich deklaracji był dekret prezydenta z 11 czerwca 1998 r. *O strategii integracji Ukrainy z Unią Europejską* [11, s. 240–241], zatwierdzonej przez Dekret Prezydenta Ukrainy w dniu 11 czerwca 1998, *O programie integracji Ukrainy z Unią Europejską* [29], zatwierdzony dekretem Prezydenta Ukrainy w dniu 14 września 2000 r. [30]. Unijnemu kierunkowi sprzyjały funkcjonujące programy pomocowe. W konsekwencji wspólnych działań w dniu 10 grudnia 1999 r. w Helsinkach została przyjęta przez państwa członkowskie Wspólna Strategia UE wobec Ukrainy [31].

Świadczyło to, że UE uznaje zwrot ku demokratycznemu zachodowi i szanuje europejskie aspiracje Ukrainy [32, s. 111–112]. Uznano, że położenie geograficzne, wielkość, zasoby ludności oraz położenie w osi północ-południe i wschód-zachód nadają Ukrainie wyjątkową pozycję w Europie i czynią z niej decydującego aktora regionalnego. Jeszcze przed wejściem w życie przedmiotowej strategii Ukraina uporała się ze sprawami ustabilizowania sytuacji wewnętrznej oraz polityki wobec sąsiadów [33, s. 66]. Skutkiem powyższego było rozbrojenie nuklearnego i konwencjonalnego, o czym świadczył m.in. *Układ o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej* (NPT) lub usunięcie przez Ukrainę głowic atomowych z terytorium swego państwa [34]. To jeszcze bardziej uwypuklało międzynarodową pozycję Ukrainy. Dlatego w kolejnych latach stosunki pomiędzy UE a Ukrainą były dalej konkretyzowane w ramach Europejskiej Polityki Sąsiedztwa i Partnerstwa Wschodniego [35, s. 529]. Podjęto współpracę w sprawie poszerzenia oraz zwiększenia integracji gospodarki ukraińskiej z europejską oraz światową.

Największe w historii rozszerzenie Unii Europejskiej w 2004 r., a tym samym przyjęcie państw byłego bloku wschodniego, było impulsem stworzenia European Neighbourhood Policy – ENP [36]. Koncepcja ta miała zapobiec nowemu podziałowi Europy. W późniejszym czasie, na mocy rozporządzenia nr 1638 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 2006 r. [37], ENP uzupełniona została koncepcją Programów Sąsiedztwa (Neighbourhood Programmes) oraz narzędziem finansowym w postaci European Neighbourhood and Partnership Instrument – ENPI [38]. Większa liczba stref współpracy nie przybliżyła jednak w sensie politycznym Ukrainy do członkostwa. Polityka sąsiedztwa pozostała instrumentem pogłębiania współpracy, oddalając dyskusję o rozszerzeniu. Jednak mimo, iż oficjalnie UE stwierdziła, że „akceptuje europejskie dążenia Ukrainy i jest zadowolona z jej proeuropejskiego wyboru”, to ENP nie ma związku z potencjalnym członkostwem Ukrainy w Unii. W dokumencie stwierdzono wprost, że przedmiotowa polityka będzie stosowana w zróżnicowany sposób [39].

W dniu 9 grudnia 2004 r. Komisja Europejska rozpoczęła realizację założeń Polityki Sąsiedztwa wobec Ukrainy. Jednak podpisany Plan Działania wszedł w życie dopiero 21 lutego 2005 r. Unijni decydenci

czekali na rozwój sytuacji politycznej na Ukrainie i utworzenie nowego rządu po wyborach [40, s. 7]. Podpisany na 3 lata Plan Działania zakładał:

- unijną pomoc w przeprowadzeniu reform gospodarczych i prawnych w celu umożliwienia Ukrainie akcesji do Wspólnego Rynku;
- uczestnictwo Ukrainy w programach UE w zakresie edukacji, badań, ochrony środowiska;
- współpracę w zakresie zarządzania kontroli granic, migracji, zwalczania zorganizowanej przestępczości;
- rozwój współpracy w zakresie transportu, energetyki;
- rozwój współpracy w zwalczaniu terroryzmu i zapobieganiu rozprzestrzenianiu się broni masowego rażenia oraz w rozwiązywaniu konfliktów regionalnych.

Nowy rozdział w stosunkach Ukrainy z UE otworzył 2005 r. Wraz ze zmianami politycznymi jakie przyniosła „Pomarańczowa rewolucja”, zdefiniowano europejskie aspiracje Kijowa. Mimo, że Ukraina wyraźnie deklarowała swoje cele strategiczne jako prounijne, to UE wciąż zachowywała się wobec niej dość wstrzemięźliwie. Z biegiem czasu oraz w świetle zmian zachodzących na Ukrainie, nastąpiła ewolucja we wzajemnych stosunkach. Jednak samookreślenie się jej w 2005 r. jako kraju europejskiego, nie doprowadziło do ostatecznych zmian w stosunkach między Ukrainą a UE. Unia wstrzymała się od formułowania nawet bardzo odległych perspektyw członkowskich dla Ukrainy. Niezbędna była kontynuacja reform politycznych i przemian społeczno-gospodarczych. Dobrym sygnałem dla przyszłości stosunków ukraińsko-unijnych był szczyt Ukraina-UE w grudniu 2005 r. w Kijowie. Po kilku latach starań Bruksela przyznała Ukrainie status kraju z gospodarką rynkową.

Po dwóch latach praktycznego funkcjonowania (2005–2006) Europejska Polityka Sąsiedztwa przeszła proces zmian. Przeprowadzona analiza wymiaru finansowego ENP uwidoczniła konieczność szerszego zaangażowania UE na rzecz aktywnej polityki wschodniej. Potwierdzając tym samym polityczną wolę nadania nowej dynamiki stosunkom z państwami Europy Wschodniej. W ramach obowiązującego od 2007 r. Europejskiego Instrumentu Partnerstwa i Sąsiedztwa zwiększono alokację środków dla sześciu wschodnich krajów ENP, tj. Armenii, Azerbejdżanu, Białorusi, Gruzji, Mołdawii i Ukrainy. Propozycje wzmocnienia ENP ze strony Komisji Europejskiej pojawiły się w grudniu 2006 r., a 5 grudnia 2007 r. KE przedstawiła komunikat *Strong European Neighbourhood Policy*, proponujący nowe rozwiązania.

W 2008 r. wygasło Porozumienie o Partnerstwie i Współpracy, dlatego już 22 stycznia 2007 r. podjęto działania zmierzające do stworzenia nowego Wzmocnionego Porozumienia UE z Ukrainą. Negocjacje nad nowym porozumieniem rozpoczęły się po zapadnięciu decyzji w sprawie przystąpienia Ukrainy do WTO w 2007 r., kiedy to Rada UE upoważniła Komisję Europejską do prowadzenia tych negocjacji. Podczas szczytu w Paryżu w 2008 r. przywódcy Ukrainy i Unii Europejskiej zgodzili się, że nowy traktat będzie nosić nazwę „Układ stowarzyszeniowy” [41, s. 4]. Przedmiotowa umowa miała być parafowana w 2011 r., jednak z powodu wyroku skazującego byłą premier Julię Tymoszenko zrezygnowano z tego terminu [42]. Ostatecznie tekst Układu stowarzyszeniowego parafowano 30 marca 2012 r., choć już w grudniu 2011 r. podczas 15. szczytu UE – Ukraina poinformowano o osiągnięciu porozumienia w sprawie treści Układu. UE podkreśliła, że ruch ten był „techniczny” i oznaczał po prostu, że obie strony są zadowolone z tekstu. Pomimo iż UE rozwijała stosunki z Ukrainą oraz wcielała w europejską strefę wpływów, brak było konkretnych deklaracji dotyczących przyszłego członkostwa [11, s.221]. Powolne działanie Rady UE do spraw Zagranicznych skutkowało wyrażeniem 10 grudnia 2012 r. gotowości w imieniu Unii i jej państw członkowskich do podpisania Układu.

Podpisanie Układu planowano podczas szczytu Partnerstwa Wschodniego, który odbył się w 28–29 listopada 2013 r. w Wilnie. Jednak 21 listopada 2013 r. ówczesny Prezydent Ukrainy, Wiktor Janukowycz, zdecydował o rezygnacji z podpisania Układu [43]. Wywołało to ogromny protest społeczny na Ukrainie (Euromajdan), który doprowadził do zmiany rządu i ucieczki W. Janukowycza do Rosji. Od tego momentu wydarzenia związane z realizacją Układu o stowarzyszeniu UE-Ukrainy potoczyły się lawinowo. Dodatkowym impulsem było bezprawne zajęcie Krymu przez Rosję oraz walki we wschodniej części Ukrainy.

Rozpoczęte w 1991 r. stosunki między Ukrainą a Unią Europejską wróciły ze zdwojoną siłą. Diametralnie zmienia się strategiczny kurs Ukrainy w kierunku integracji europejskiej, który został potwierdzony i rozwinięty w *Strategii integracji Ukrainy z UE* [44], zatwierdzonej przez Dekret Prezydenta Ukrainy w dniu 11 czerwca 1998 r., a *program integracji Ukrainy* [45] z UE, zatwierdzony dekretem Prezydenta Ukrainy w dniu 14 września 2000 r. Jednocześnie zmienia się prawodawstwo Ukrainy, w tym Dekret Prezydenta Ukrainy z 13 grudnia 2003 r. Nr 1433 *O programach państwowych w sprawie integracji europejskiej i euroatlantyckiej Ukrainy na lata 2004–2007* [46]. Zmienia się polityka Ukrainy dotycząca rozwoju stosunków z UE w oparciu o ustawę Ukrainie od 1 lipca 2010 r. *o zasadach polityki wewnętrznej i zagranicznej* [47] (w wersjach od 1 stycznia 2015 r.). Powrócono do zapisu zgodnego z art. 11 ustawy jako jednego z podstawowych zasad polityki zagranicznej Ukrainy, czyli *zapewnienia integracji Ukrainy*

z europejską przestrzenią polityczną, gospodarczą i prawną, aby stać się członkiem UE. Ustalono zostały priorytety rozwoju Ukrainy, jako członka rodziny europejskiej, zdefiniowanie strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju „Ukraina 2020” zatwierdzony dekretem prezydenta Ukrainy nr 5/2015 z dnia 12 stycznia 2015 r. W dokumencie stwierdzono, że ratyfikacja *układu o stowarzyszeniu między Ukrainą a UE* [48], daje Ukrainie narzędzie i przewodnik dla reform wewnętrznych i wykonania niniejszej umowy. Została ratyfikowana oświadczeniem ustawy nr 1678-VII z dnia 16 września 2014 r. [48] Umożliwia Ukraina w przyszłości stać się pełnoprawnym członkiem UE.

W dniu 5 marca 2014 r. Komisja Europejska uzgodniła pakiet wsparcia określający szereg konkretnych środków mających na celu pomoc gospodarczą i finansową na Ukrainie. Częścią wysiłków UE było wsparcie Ukrainy na drodze do reform politycznych i gospodarczych. Pragnąc osiągnąć integrację gospodarczą, między innymi poprzez pogłębioną i kompleksową strefę wolnego handlu (DCFTA) jako integralną część niniejszego Układu, zgodnie z prawami i zobowiązaniami wynikającymi z członkostwa Stron w Światowej Organizacji Handlu (WTO), a także poprzez szeroko zakrojone zbliżenie przepisów.

W dniu 21 marca 2014 r. Szefowie państw i rządów Unii Europejskiej oraz premier Ukrainy Arseniusz Yatseniuk podpisali polityczną część Układu o stowarzyszeniu, w odniesieniu do preambuły, art. 1 oraz tytułu I, II i VII Układu [49] oraz z poszanowaniem zobowiązania Komisji Europejskiej z 5 marca. Dnia 27 czerwca 2014 r. Unia Europejska i Ukraina podpisały drugą część Układu, dotyczącą utworzenia strefy wolnego handlu, współpracy w dziedzinie gospodarki oraz wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych. Układ o stowarzyszeniu został ratyfikowany na Ukrainie 16 września 2014 r. – w tym dniu została uchwalona przez Radę Najwyższą Ukrainy ustawa ratyfikacyjna, a Prezydent Ukrainy, Petro Poroszenko, niezwłocznie ją podpisał [50, s. 4–14].

Rozpoczęte w 2007 r. negocjacje Ukrainy z UE, znalazły swój finał. Pierwsze rozdziały zostały podpisane w marcu 2014 r., pozostałe zaś 27 czerwca 2014 r. – przy okazji szczytu Rady Europejskiej, po wyborach prezydenckich na Ukrainie. Należy podkreślić, że większa część układu była już tymczasowo stosowana od 1 września 2014 r. Natomiast od 1 stycznia 2016 r. tymczasowo obowiązuje też pogłębiona, kompleksowa strefa wolnego handlu. Ostatecznie w dniu 11 lipca 2017 r. Rada przyjęła decyzję o zawarciu w imieniu Unii Europejskiej układu stowarzyszeniowego z Ukrainą. Stanowiło to zamknięcie procedury ratyfikacyjnej i rozpoczęcie stosowania układu od 1 września 2017 r. [51].

Zakończenie

Podsumowanie. Rywalizacja międzynarodowa i walka o wpływy na Ukrainie skutkowały regionalnym odseparowaniem w połączeniu z regionalnym imperializmem. Proces integracji z Rosją i tworzenie regionalnych bloków integracyjnych zawierał groźbę izolacji od Zachodu. Z kolei integracja z Zachodem groziła hegemonistyczną izolacją ze strony Rosji i państw regionu. Taki obraz wyłaniał się w stosunku do Ukrainy, do momentu zrywu proeuropejskiej społeczności ukraińskiej. Państwo ukraińskie stanowi potężny potencjał kooperacyjny i koalicyjny, obejmujący korzystne położenie geopolityczne w Europie środkowo-wschodniej.

Geograficzne położenie Ukrainy powoduje, że jest ona strategicznym elementem zainteresowania państw rywalizujących o dominację w Europie Środkowej i Wschodniej. Kilkusetletnie podporządkowanie terytorialne pod Imperium Rosyjskie, a potem Rosję Radziecką, w znaczący sposób ograniczyły rozwój ukraińskich elit politycznych i społeczeństwa obywatelskiego. Współczesna Ukraina uzyskała niepodległość, w granicach Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, w grudniu 1991 r. po rozpadzie Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Wieloletni wpływ obcych podmiotów politycznych negatywnie wpłynął na społeczeństwo. Wykorzystując te czynniki Rosja, konsekwentnie od lat umacniającą swą pozycję w regionie i systematycznie, krok po kroku odbudowująca imperialną „strefę wpływów”, traktuje Ukrainę jako jeden z ważniejszych elementów nowego prorosyjskiego systemu strategicznego, budowanego na gruzach dawnego ZSRR. W rosyjskim postrzeganiu świata Ukraina jest traktowana jako część Rosji, tzw. Ruś Mała. Dlatego zachodnie próby związania Ukrainy z Unią Europejską są postrzegane jako chęć osłabienia Rosji i poszerzenia strefy wpływów Zachodu. Moskwa prezentuje przy tym tradycyjne stanowisko rosyjskiej geopolityki, realizowane bez większych zmian od ponad 200 lat, niezależnie od ustrojów i form rządów na Kremlu. Zgodnie z tym kanonem, kontrolowanie ukraińskiego obszaru i potencjału ekonomicznego przez Rosję oraz oparcie południowo-zachodnich granic rosyjskiego imperium na masywie Karpat, jest jednym z warunków jego mocarstwowości, siły i trwania. Imperatyw ten, sformułowany niegdyś przez carycę Katarzynę, absolutnie nic nie stracił na swej aktualności. Od momentu uzyskania niepodległości sytuacja na Ukrainie, cała jej polityka wewnętrzna i zagraniczna, były zakładnikiem tego geopolitycznego paradygmatu. Od kilku lat stawało się przy tym coraz bardziej jasne, że gra ta nie może jednak trwać w nieskończoność, że musi dojść do przesilenia, które przeważy szale strategicznego zwrotu.

Od 2014 roku pomiędzy Rosją, a Ukrainą trwa wojna hybrydowa. Liczne spotkania liderów wielkich mocarstw oraz działania międzynarodowej dyplomacji nie są w stanie rozwiązać konfliktu. Sytuacja na

wschodzie Ukrainy od dłuższego czasu jest niezmienna – działania wojenne ciągle trwają. Tak Rosja, jak i Ukraina mają swoją własną wizję rozwiązania konfliktu, która nie jest akceptowana przez drugą stronę. Ze względu na eskalację problemu terroryzmu, kryzysu migracyjnego w UE, interwencji Rosji w Syrii, sytuacja na Ukrainie powoli stała się tylko tłem tych wydarzeń. Przez to wielu europejskich polityków stara się w ten czy inny sposób izolować od problemów Ukrainy.

Rosyjska agresja na wschodzie i aneksja półwyspu Krymskiego doprowadziła do głębokich zmian w stosunkach pomiędzy Rosją a Ukrainą. Zostały wyeliminowane mechanizmy instytucjonalne dla prowadzenia stosunków międzyrządowych, stosunki dyplomatyczne mają charakter konfrontacyjny, nastąpiły ograniczenia w relacjach gospodarczych (embargo), sankcje, ogromne straty ludzkie, pogorszenie relacji pomiędzy narodami. Konflikt na wschodzie nabrał długofalowego charakteru i stał się możliwością dla Kremla wywierania wpływu tak na władzę ukraińską, jak i na całe państwo.

Na poziomie strategicznym narodowe interesy Ukrainy ukierunkowane były i są do istnienia w zrównoważonym porządku świata. Ukraina jest zainteresowana rozwojem systemu stosunków międzynarodowych na zasadach równości i sprawiedliwości. Choć historia świata nie zna całkowicie równych i sprawiedliwych stosunków międzynarodowych, ale czyni je bardziej zrównoważonymi, to dzisiaj jest mniej hierarchiczna i spolaryzowana. To daje przewagę państw pretendujących do rangi hegemonu i siłowego oddziaływania na społeczeństwo ukraińskie. Dlatego w drodze do realizacji swoich interesów Rosja wykorzystuje istniejące archaiczne formy interakcji międzynarodowej i aktywności w polityce zagranicznej: imperializm, orientacja w strefach wpływów, niepohamowane pragnienie władzy, powiększenie siły i lekceważenie prawa, czy ekonomiczny kolonializm. Rywalizacja międzynarodowa i walka o wpływy na Ukrainie skutkowały regionalnym izolacjonizmem w połączeniu z regionalnym imperializmem. Procesy integracji terytorialnej i tworzenia regionalnych bloków zawierały groźby izolacji regionalnej i dominacji partykularnej. Integracja na terytorium pewnego regionu może przybierać asymetryczne formy, co skutkuje powstaniem obszaru wyłącznej dominacji i hegemonii dużego państwa regionalnego oraz dalszej formacji regionalnego imperium o globalnych ambicjach. Taki obraz wyłaniał się w stosunku do Ukrainy, do momentu zrywu proeuropejskiej społeczności ukraińskiej. Ryzyko zamknięcia i odizolowania od reszty świata autochtonicznych ugrupowań konkurencyjnych i przeciwnych sobie nawzajem wciągało Ukrainę w uzależnienie gospodarcze od polityki Rosji.

Ukraina, ze względu na swoją historię i położenie geograficzne, jest skazana na pozostanie na granicy kulturowych światów i geopolitycznych wpływów. Jej lokalizacja przecina także linie konfrontacji sił między globalnymi i regionalnymi centrami sił. Analiza międzynarodowej pozycji Ukrainy pozwala wyrazić przekonanie, że nie może ona sobie pozwolić na rozproszenie swoich działań w wielu obszarach geograficznych i tematycznych. Strategicznym celem polityki zagranicznej Ukrainy jest, i powinno być, umacnianie swojego miejsca w świecie globalnym. Należy pamiętać, że przez najbliższe dekady wszystkie systemy zbiorowego bezpieczeństwa będą wymagały potężnych sojuszników, a nie uciążliwych członków. Dlatego Ukraina musi stać się przewidywalnym partnerem dla środowiska zewnętrznego i budować z nim stosunki w niezwykle mocnym pragmatyzmie.

Bibliografia

1. Акт Проголошення Незалежності України від 24 серпня 1991 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1427-12>.
2. Ціммер К. Форум:Регіональні ідентичності в сучасній Україні та методи їх вивчення. *Україна Модерна. Львів – Донецьк: соціальні ідентичності в сучасній Україні. Спеціальний випуск*. Київ; Львів, 2007.
3. Декларація про державний суверенітет України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=55-12>.
4. Eberhardt A., Posel-Częściak E. Polityka obronna Ukrainy. *Biuletyn PISM*. 2003. № 8.
5. Siudak M. Geopolityczne wizje Krymu i Ukrainy. *Przegląd Geopolityczny*. 2016. T. 18.
6. Brzeziński Z. Wielka Szachownica. Warszawa, 1999.
7. Huntington S. Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego. Warszawa, 1998.
8. Prystrom J. Problem bezpieczeństwa państwa w polityce zagranicznej Polski. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 1995.
9. Olechowski A. Europejska opcja polskiej polityki zagranicznej. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 1995.
10. Całka M. Stosunki z Rosją. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej*. 1995.
11. Kapuśniak T. Ukraina jako obszar wpływów międzynarodowych po zimnej wojnie. Warszawa; Lublin, 2008.
12. Mironowicz E. Polityka zagraniczna Ukrainy 1990–2010. Białystok, 2012.
13. Kęsek R. Między konfliktem a dialogiem: Polityka Ukrainy wobec Federacji Rosyjskiej w latach 1997–2004. Kraków, 2010.
14. Hrycak J. Historia Ukrainy 1772–1999. Narodziny nowoczesnego narodu. Lublin, 2000.
15. Stanisławski W. Pomarańczowa kokarda. Kalendarium kryzysu politycznego na Ukrainie, jesień 2004. Warszawa, 2005.

16. Jak Putin nie chciał cukierka od Janukowycza. 10 lat „szorstkiej przyjaźni”. *TVN24*. 5 marca 2014. URL: <https://cutt.ly/RrBruyeO>.
17. Orzechowski M. Stosunki Ukrainy z Federacją Rosyjską. *Ukraina w stosunkach międzynarodowych* / red. M. Pietraś, T. Kapuśniak. Lublin, 2007.
18. Szeptycki A. Ukraina wobec Rosji. Studium zależności. Warszawa, 2013.
19. Президент России 2009. Послание Президенту Украины Виктору Ющенко, 11 августа 2009 года. URL: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/5158>.
20. Янукович объяснил, зачем Киев подписал меморандум с комиссией Таможенного союза. *EXPRESS.BY*. URL: <https://cutt.ly/LrBrideW>.
21. Ukraina rezygnuje z członkostwa w NATO. *Tydzień na Wschodzie*. 2010, 29 września. № 20.
22. Europa Wschodnia i Kaukaz Południowy-między stowarzyszeniem z UE i Unią Celną. *Rocznik Strategiczny*. 2013/2014.
23. Szapowałowa N. Strategia penetracyjna Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy. Lublin, 2006.
24. Wierzbowska-Miazga A. Rosyjski plan wasalizacji Ukrainy. *Analizy OSW*. Warszawa, 2014. URL: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/rosyjski-plan-wasalizacji-ukrainy>.
25. Ukraina: parlament przyjął projekt ustawy językowej. *Onet.pl*. 2012, 5 czerwiec. URL: <https://cutt.ly/crBrovoj>.
26. Krząstek T. Ukraina. Warszawa, 2002.
27. Eur-Lex. Dokument 52004DC0373: European Neighbourhood Policy – Strategy Paper, Komisja Europejska COM(2004)373. Bruksela, 2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ar17007>.
28. Stankiewicz W. Proces integracji Ukrainy z Unią Europejską. *Nowa Polityka Wschodnia*. 2013. № 2.
29. Програма інтеграції України до Європейського Союзу (Програму схвалено Указом Президента № 1072/2000 від 14.09.2000 – Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 398/2015 від 07.07.2015). URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00>.
30. Указ Президента України про Програму інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000>.
31. Dz. Urz. WE L 331 z 1999 r. (1999/877CFSP): European Council Common Strategy of 11 December 1999 on Ukraine. URL: <https://cutt.ly/6rBrachR>.
32. Moroney J. EU-Ukrainian Relations: Prospects and Possibilities. *European Security & Post-Soviet Space: Integration or Isolation?* / red. G. Herd. Conflict Studies Research Centre; G87. December, 2000.
33. Schneider K. The Partnership and Co-operation Agreement (PCA) between Ukraine and the EU – Idea and Reality. *Ukraine on the Road to Europe*, Springer / ed. by L. Hoffmann, F. Möllers. Berlin, 2001. 66 s.
34. PESC/96/48 (12.06.1996): Declaration by the Presidency of the European Union on the Removal of Nuclear Warheads from Ukrainian Territory.
35. Hud B. Eastern policy of the European Union: step by step towards Ukraine. *Introduction to European studies: a new approach to uniting Europe* / ed. by A. Adamczyk, D. Mielczarek K. Zajackowski. Warszawa, 2013.
36. Eur-Lex. Dokument 52004DC0373: European Neighbourhood Policy... URL: <https://eur-lex.europa.eu>.
37. Rozporządzenie (WE) nr 1638/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 2006 r. określające przepisy ogólne w sprawie ustanowienia Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa i Partnerstwa. URL: <https://eur-lex.europa.eu>.
38. Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and the Council of 24 October 2006 Laying Down General Provisions Establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. OJ 09.11.2006, L 310.
39. Eur-Lex. nr L 49/3, (1998, 19 luty): Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States and Ukraine. *Official Journal of the European Communities*. URL: <https://cutt.ly/7rBrS8Sj>.
40. Dowganiuk T. Wschodni wymiar polityki Unii Europejskiej i polski wkład w jej kreację na przykładzie Ukrainy. Kraków, 2009.
41. Євробюлетень. Інформаційне видання Представництва Європейської комісії Україні та Білорусі. 2008. № 9.
42. Vogel T. Ukraine initial association agreement. *EU*. 2012, 30 marca. URL: <https://cutt.ly/erBrdV2v>.
43. EEAS 2013. EU-Ukraine relations. Factsheet. URL: <http://eeas.europa.eu>.
44. Указ Президента України (Указ втратив чинність на підставі Указу Президента № 398/2015 від 07.07.2015) Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615%2F98>.
45. Програма інтеграції України до Європейського Союзу. URL: <https://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00>.
46. Указ Президента України Про визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Президента України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2015>.
47. Закон України Про засади внутрішньої і зовнішньої політики (*Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17>.
48. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

49. Dz.Urz. UE nr L 161/3 z 29.5.2014: Układ o Stowarzyszeniu Między Unią Europejską i Europejską Wspólnotą Energii Atomowej oraz ich Państwami Członkowskimi, z jednej Strony, a Ukrainą, z drugiej Strony. URL: <https://cutt.ly/IrBrf5o8>.
50. Barcz J., Kolisnyk I. Podpisanie i tymczasowe stosowanie Układu o stowarzyszeniu z Ukrainą – aspekty prawne. *Europejski Przegląd Sądowy*. 2014. № 10.
51. RE UE 01.09.2017: Stosunki UE–Ukraina. *Rada Unii Europejskiej*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership/ukraine>.

References

1. Act of Proclamation of Independence of Ukraine of August 24, 1991. Retrieved from: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1427-12> [in Ukrainian].
2. Zimmer, K. (2007). Forum: Regional Identities in Modern Ukraine and Methods of Their Study. *Modern Ukraine, Lviv – Donetsk: Social Identities in Modern Ukraine. Special Issue*. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].
3. Declaration on State Sovereignty of Ukraine. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=55-12> [In Ukrainian].
4. Eberhardt, A., Posel-Częścik, E. (2003). Defense policy of Ukraine. *PISM Bulletin*, 8 [in Polish].
5. Siudak, M. (2016). Geopolitical Visions of Crimea and Ukraine. *Przegląd Geopolityczny [Geopolitical Review]*, 18 [in Polish].
6. Brzeziński, Z. (1999). The Great Chessboard. Warsaw [in Polish].
7. Huntington, S. (1998). The Clash of Civilizations and the New World Order. Warsaw [in Polish].
8. Prystrom, J. (1995). Problem of Security of the State in Foreign Policy. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej [Yearbook of Polish Foreign Policy]* [in Polish].
9. Olechowski, A. (1995). The European Option of Polish Foreign Policy. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej [Yearbook of Polish Foreign Policy]* [in Polish].
10. Całka, M. (1995). Relations with Russia. *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej [Yearbook of Polish Foreign Policy]* [in Polish].
11. Kapuśniak, T. (2008). Ukraine as an area of international power after the cold war. Warsaw; Lublin [in Polish].
12. Mironowicz, E. (2012). Politics of Ukraine's rule 1990–2010. Białystok [in Polish].
13. Kęsek, R. (2010). Between conflict and dialogue: Ukraine's policy towards the Russian Federation in 1997–2004. Cracow [in Polish].
14. Hrycak, J. (2000). History of Ukraine 1772–1999. The birth of a modern nation. Lublin [in Polish].
15. Stanisławski, W. (2005). Orange cockade. Calendar of the political crisis in Ukraine, autumn 2004. Warsaw [in Polish].
16. (2014). How Putin didn't want candy from Yanukovych. 10 years of "rough friendship". *TVN24*, March 5. Retrieved from: <https://cutt.ly/RrBruyeO> [in Polish].
17. Orzechowski, M. (2007). Relations of Ukraine with the Russian Federation. *Ukraine in international relations*. Lublin [in Polish].
18. Szeptycki, A. (2013). Ukraine towards Russia. A sweetening study. Warsaw [in Polish].
19. (2009). President of Russia 2009. Message to the President of Ukraine Viktor Yushchenko, August 11. Retrieved from: <http://www.kremlin.ru/events/president/news/5158> [in Russian].
20. (2013). Yanukovych explained why Kyiv signed a memorandum with the Customs Union Commission. *EXPRESS.BY*. Retrieved from: <https://cutt.ly/LrBrideW> [in Russian].
21. (2010). Ukraine resigns from membership in NATO. *Tydzień na Wschodzie [Eastern Week]*, 20, September 29 [in Polish].
22. (2013/2014). Eastern Europe and the South Caucasus – between the association with the EU and the Customs Union. *Rocznik Strategiczny [Strategic Yearbook]* [in Polish].
23. Shapowałowa, N. (2006). Penetration strategy of the Russian Federation towards Ukraine. Lublin [in Polish].
24. Wierzbowska-Miazga, A. (2014). Russian plan for the vassalization of Ukraine. *Analyses OSW*. Warsaw. Retrieved from: <http://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2014-03-19/rosyjski-plan-wasalizacji-ukrainy> [in Polish].
25. (2012). Ukraine: parliament adopts draft language law. *Onet.pl*, June 5. Retrieved from: <https://cutt.ly/crBrovoj> [in Polish].
26. Krząstek, T. (2002). Ukraina. Warsaw [in Polish].
27. (2004). Eur-Lex. Document 52004DC0373: European Neighborhood Policy – Strategy Paper, European Commission COM(2004)373. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ar17007>.
28. Stankiewicz, W. (2013). The process of Ukraine's integration with the European Union, *Nowa Polityka Wschodnia [New Eastern Policy]*, 2, 28 [in Polish].
29. (2000). Program of Ukraine's Integration into the European Union (The Program was approved by Presidential Decree N 1072/2000 of 14/09/2000 – the Decree became invalid based on Presidential Decree № 398/2015 of 07.07.2015). Retrieved from: <https://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00> [in Ukrainian].
30. (2000). Decree of the President of Ukraine Program of Ukraine's Integration into the European Union. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1072/2000> [in Ukrainian].

31. (1999). European Council Common Strategy of 11 December 1999 on Ukraine. *Official Journal of the European Union*. L 331 (1999/877CFSP). Retrieved from: <https://cutt.ly/6rBracHR>.
32. Moroney, J. (2000). EU-Ukrainian Relations: Prospects and Possibilities. *European Security & Post-Soviet Space: Integration or Isolation?*
33. Schneider, K. (2001). The Partnership and Co-operation Agreement (PCA) between Ukraine and the EU – Idea and Reality. *Ukraine on the Road to Europe*, Springer. Berlin.
34. (1996). PESC/96/48 (12/06/1996): Declaration by the Presidency of the European Union on the Removal of Nuclear Warheads from Ukrainian Territory, June 12.
35. Hud, B. (2013). Eastern policy of the European Union: step by step towards Ukraine. *Introduction to European studies: a new approach to uniting Europe*. Warszawa [in Ukrainian].
36. Eur-Lex. Document 52004DC0373: European Neighborhood Policy... Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu>.
37. (2006). Regulation (EC) № 1638/2006 of the European Parliament and the Council of 24 October 2006 laying down general provisions establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. Retrieved from: <https://eur-lex.europa.eu> [in Polish].
38. (2006). Regulation (EC) No 1638/2006 of the European Parliament and the Council of 24 October 2006 Laying Down General Provisions Establishing a European Neighbourhood and Partnership Instrument. OJ 09.11. L 310.
39. (1998). Eur-Lex. № L 49/3 (1998, February 19): Partnership and Cooperation Agreement between the European Communities and their Member States and Ukraine. *Official Journal of the European Communities*. Retrieved from: <https://cutt.ly/7rBr8Sj>.
40. Dowganiuk, T. (2009). The Eastern Dimension of the European Union Policy and the Polish Contribution to Its Creation on the Example of Ukraine. Kraków [in Polish].
41. (2008). Information publication of the Representation of the European Commission to Ukraine and Belarus. *Eurobulletin*, 9 [in Ukrainian].
42. Vogel, T. (2012). Ukraine initial association agreement. *EU*, March 30. Retrieved from: <https://cutt.ly/erBrdV2v>.
43. (2013). EEAS 2013. EU-Ukraine relations. Factsheet. Retrieved from: <http://eeas.europa.eu>.
44. (2015). Decree of the President of Ukraine (The Decree has lost its validity based on the Decree of the President N 398/2015 of 07.07.2015) On approval of Strategies for the European Union. Retrieved from: <https://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615%2F98> [in Ukrainian].
45. (2000). Program of Ukraine's Integration into the European Union. Retrieved from: <https://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001100-00> [in Ukrainian].
46. (2015). Decree of the President of Ukraine On recognition of those who contributed to the actions of the president of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398/2015> [in Ukrainian].
47. (2010). Law of Ukraine On the Principles of Domestic and Foreign Policy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2411-17> [in Ukrainian].
48. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Energy Community and their Member States, on the other hand. Retrieved from: https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011 [in Ukrainian].
49. Association Agreement between the European Union and the European Energy Community and their Member States, on the one hand, and Ukraine, on the other hand. *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej [Official Journal of the European Union]*. L 161/3. Retrieved from: <https://cutt.ly/IrBrf5o8> [in Polish].
50. Barcz, J., Kolisnyk, I. (2014). Signature and provisional application of the Association Agreement with Ukraine – legal aspects. *Europejski Przegląd Sądowy [European Judicial Review]*, 10 [in Polish].
51. (2017). RE EU 01.09.2017: EU-Ukraine relations. *Council of the European Union*. Retrieved from: <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/eastern-partnership/ukraine/> [in Polish].

Надійшла до редакції / Received: 07.04.2025
Схвалено до друку / Accepted: 29.05.2025

